

Koersdocument natuur voor elkaar

De opbrengst van de
Groene Tafels en Werkateliers

juni 2016 – mei 2017

Koersdocument natuur voor elkaar

Inhoudsopgave

Wat vooraf ging	7
1. Koerswijziging: betekenis voor mensen meer centraal	11
Resultaten werkateliers:	
2. Natuur dichterbij mensen	15
3. Economie en natuur meer verbinden	21
4. Mens en landschap verbinden en afspraken maken over beheer	29
5. Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten	37

Wat vooraf ging

Procesbeschrijving door provincie

Groene Tafels

Per 1 januari 2017 zijn provincies in de volle breedte verantwoordelijk geworden voor het natuurbeleid. Dat biedt nieuwe kansen om natuur, economie en samenleving nog meer met elkaar te verbinden, in aanvulling op het bestaande beleid. De provincie Overijssel heeft in 2016 Groene Tafels georganiseerd waarin met veel vertegenwoordigers uit de samenleving is onderzocht hoe deze kansen kunnen worden benut. Dat is gedaan voor de volgende thema's:

- natuur dichterbij mensen brengen
- natuur en economie meer verbinden
- mens en landschap meer verbinden en afspraken maken over beheer
- robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

Deze thema's - en de denkrichtingen daarbij - zijn beschreven in een Aftrapnotitie, die besproken is met de deelnemers van de Groene Tafels in het najaar van 2016. De in de Aftrapnotitie verwoorde ambities werden op hoofdlijnen gesteund en er was een breed gedeelde behoefte om deze ambities verder uit te werken.

Het natuurbeleid in Overijssel wordt effectiever als (lieft alle) relevante partijen het steunen en er invulling aan geven vanuit hun eigen primaire verantwoordelijkheid. En – belangrijker – hun eigen inspanningen ook richten op de gezamenlijke ambities. Daarom heeft de provincie Overijssel ervoor gekozen om ook de verdere uitwerking van de bovengenoemde thema's gezamenlijk vorm te geven. Met respect voor ieders positie en verantwoordelijkheid.

Werkateliers

Hiervoor zijn op elk thema werkateliers gehouden. Aan elk werkatelier namen gedurende vier dagen steeds 10 tot 20 personen deel uit onder andere bedrijven, maatschappelijke organisaties, gemeenten en waterschappen. Deze personen zijn vertegenwoordigers van organisaties die met natuur te maken hebben: er plezier aan beleven, van profiteren, er gepassioneerd over zijn, last van hebben, afhankelijk van zijn, enz. Zo waren er bij elk thema verschillende gezichtspunten vertegenwoordigd. De provincie Overijssel nam daarbij de rol van procesregisseur op zich en nam daarnaast – als één van de partners – deel aan de werkateliers. De deelnemers aan de werkateliers, ook de provinciale deelnemers, hebben hun inbreng zonder mandaat van organisaties geleverd. Dat betekent dat zij op grond van hun eigen kennis en professionaliteit (en natuurlijk met kennis van hun organisatie) hun bijdrage leverden.

De vragen aan de werkateliers waren:

- Kunnen jullie de denkrichtingen uit de Aftrapnotitie uitwerken tot een koersdocument, met concrete bouwstenen voor het Overijssels natuurbeleid?
- Kunnen jullie aangeven welke acties het meest kansrijk zijn om tot concrete resultaten te komen?

De deelnemers van de werkateliers hebben deze vragen zeer serieus opgepakt. Dat leidde tot veel gedeelde inzichten en creatieve oplossingsrichtingen. Maar ook soms tot stevige discussies, gelet op de soms verschillende belangen. Uiteindelijk leverde elk werkatelier een product op waar de deelnemers achter staan. Niet altijd op elk onderdeel, maar wel op het geheel.

De producten die de werkateliers opleverden bestaan per thema uit twee onderdelen:

- een vertaling van de denkrichtingen uit de Aftrapnotitie naar concrete beleidsambities;
 - een voorstel voor de meest kansrijke acties om op die beleidsambities resultaat te bereiken.
- Deze acties zijn in de werkateliers zorgvuldig besproken, maar nog niet beoordeeld op hun uitvoerbaarheid. Daarvoor moeten ze verder uitgewerkt worden. Bijvoorbeeld het 'hoe', welke rol partijen daarin willen nemen, wat de kosten zijn en wie deze draagt.

Groene Tafel bijeenkomst 12 mei 2017

Op 12 mei 2017 zijn de (voorlopige) resultaten teruggellegd bij deelnemers van eerdere Groene Tafels, met als hoofdvragen:

- is er draagvlak voor de vertaling van de denkrichtingen uit de Aftrapnotitie in beleidsambities en waar is eventueel bijstelling nodig?
- worden de voorgestelde acties gezien als kansrijke 'knoppen om aan te draaien' om tot concrete resultaten te komen? Welke zouden als eerste moeten worden opgepakt?

Tijdens de Groene Tafel bijeenkomst van 12 mei werd duidelijk dat de beleidsambities door de aanwezige partijen werden gedragen. Van de voorgestelde acties zijn er een aantal geselecteerd die als eerste verder worden uitgewerkt.

Deze geselecteerde acties zijn:

- 'kinderen en natuur' (acties met betrekking tot de groenbeleving in het onderwijs, groene schoolpleinen en speelnatuur);
- 'probleemplekken' klimaatstress aanpakken met groen en blauw;
- natuurinclusief werken in de bouw en infrastructuur;
- stimuleren van natuur- en landschapsinclusieve landbouw (diverse acties);
- ontwikkelen van experimenteerruimte;
- beheer landschap: afspraken maken met collectieven van inwoners en/of agrariërs;
- verbinding met landschap versterken via vrijwilligers;
- condities van leefgebieden op orde.

De acties – inclusief die zijn geselecteerd om mee te starten – zijn in dit koersdocument beschreven.

Hoe verder?

Van voorgestelde ambities naar gedeeld beleid

De volgende stap is dat dit koersdocument aan alle partners – inclusief provincie – wordt aangeboden. Omdat ernaar gestreefd wordt de activiteiten van – liefst alle – partners zo veel mogelijk gelijk te richten, is er vervolgens tijd nodig voor besluitvorming. Zowel bij de provincie als bij de partnerorganisaties. De besluitvorming zal betrekking hebben op de beleidsambities en op de rol en inzet die elke partner daarbij wil leveren. Die besluitvorming vormt dan de basis om tot concrete afspraken tussen partners te komen over de uitvoering van acties.

Besluitvorming provincie

De besluitvorming binnen de provincie zal 'getrapt' plaatsvinden. De beleidsambities in het koersdocument worden eerst als bouwstenen voor de nieuwe natuurvisie aan Gedeputeerde Staten voorgelegd. Wanneer Gedeputeerde Staten deze overnemen zullen zij vervolgens deze nieuwe bouwstenen voorleggen aan Provinciale Staten, ingebed in het bestaande natuurbeleid. Dit is het bestaand beleid zoals de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland, uitvoering van de Programmatiese Aanpak Stikstof, Natuurbeheer, enz. Als Provinciale Staten ermee instemmen, kunnen deze bouwstenen worden toegevoegd aan de Provinciale Natuurvisie, die onderdeel uitmaakt van de Omgevingsvisie. Dit zal dan plaatsvinden bij de volgende versie van de Omgevingsvisie. Daarmee is dan de nieuwe Provinciale Natuurvisie compleet.

De uitvoering door alle 'natuur voor elkaar' partners

Wanneer duidelijk is dat alle partners de beleidsambities ondersteunen, moeten afspraken gemaakt worden over de uitvoering. Dat betekent dat partners met elkaar afspraken maken over hun rol en bijdragen aan de geselecteerde onderdelen van de uitvoeringsagenda. Een logische eerste stap lijkt om hier een start mee te maken met de partners van Samen Werkt Beter. En vervolgens andere relevante partijen uit te nodigen om nieuwe coalities te bouwen.

Dit uitvoeringsproces is 'nooit af'. Vermoedelijk zullen betrokken partijen de uitvoeringsagenda jaarlijks willen bijstellen.

Koerswijziging: betekenis voor mensen meer centraal

Blijvend genieten en profiteren van onze natuur

In dit document wordt voor een viertal thema's de koers geschetst die verschillende partijen in Overijssel kunnen volgen om te waarborgen dat inwoners van Overijssel ook op langere termijn (20-30 jaar) blijvend genieten en profiteren van de Overijsselse natuur. Het is een verdieping van de denkrichtingen in de Aftrapnotitie. In het huidige provinciale natuurbeleid zet de provincie al diverse instrumenten in ten behoeve van de Overijsselse natuur en de verbinding tussen economie, natuur en samenleving. In dit koersdocument worden voorstellen gedaan om dat beleid te verdiepen. Tevens worden voorstellen gedaan voor aanvullende acties. Uiteindelijk is het de ambitie om tot een (dynamische) uitvoeringsagenda te komen, waarin alle partners hun rol pakken. Op deze wijze draagt elke partner optimaal bij aan aantrekkelijke, bruikbare, toekomstbestendige en beleefbare natuur in Overijssel.

Natuurbeleid onbedoeld op afstand van mensen

Het natuurbeleid was lange tijd vooral gericht op het beschermen van natuur. Die bescherming is nodig, zodat natuur een vanzelfsprekende plek houdt in de belangenafweging bij ontwikkelingen. De laatste decennia kwam het natuurbeleid onbedoeld steeds verder op afstand te staan van mensen. Bij het beschermen van natuur kwam de nadruk steeds meer te liggen op regels, wetten en procedures, wat leidde tot een sterke juridificering van beleid. Het accent kwam daarmee meer te liggen op middelen dan op doelen. Door deze ontwikkeling krijgt de noodzakelijke bescherming van natuur een averechts effect: de regels en procedures doen afbreuk aan de motivatie van inwoners en ondernemers om de natuur te versterken en leiden tot weerstand. Zo gaan sommige ontwikkelaars bijvoorbeeld de vestiging van bijzondere planten en dieren op braakliggende terreinen tegen om beperkingen te voorkomen. Dat is een onbedoeld, tegengesteld effect van natuurbescherming en geen goede zaak voor de natuur en onze economie. Door de nadruk op bescherming is de betekenis van natuur voor mensen en de economische betekenis van natuur, buiten beeld geraakt.

Meer verbinding met de natuur

Als we onvoldoende beseffen hoezeer we verbonden zijn met de Overijsselse natuur, dreigen we veel van het moois dat ze ons nu biedt, kwijt te raken. We zien de waarde van natuur voor ons dagelijks leven en onze economie onvoldoende in en beseffen daardoor niet altijd welke gevolgen haar achteruitgang heeft. Zo raken we ongewild producten en diensten kwijt en missen we kansen om blijvend ons voordeel te doen met de natuur. Het gaat bijvoorbeeld niet goed met de bodemvruchtbaarheid en dat beïnvloedt uiteindelijk alles wat we op het land verbouwen. De stilte en rust die de natuur ons biedt, staan onder druk door onder meer verstedelijking. En er verdwijnen nog steeds planten- en diersoorten door milieu- en ruimtedruk. Dit zijn allemaal redenen om te (blijven) zorgen voor een toekomstbestendige Overijsselse natuur, die ons blijft voorzien van grondstoffen, een gezonde omgeving met schoon water en frisse lucht, rust, ontspanning en schoonheid.

Natuurinclusief denken, werken en leven

Tegenwoordig leven we meer 'los' van de natuur dan vroeger. Als je de natuur verweeft in je dagelijks leven en daarin vanzelfsprekend rekening houdt met haar, beleef en benut je haar meer. De rode draad daarbij is natuurinclusief denken, werken en leven. Daardoor zie je als vanzelf de meerwaarde van de natuur voor jouw wonen, werken en leven. Dat gaat niet vanzelf: het vraagt om bewustzijn van de betekenis van natuur en verandering in onze dagelijkse en economische activiteiten. Voorstellen daarvoor zijn opgenomen in de hierna volgende hoofdstukken.

Betekenis voor mensen meer centraal

Om het bewustzijn van het belang van de natuur te vergroten en onze verbinding met de natuur te bevorderen, bevat de Aftrapnotitie een heldere koerswijziging. Binnen het natuurbeleid wordt de betekenis voor mensen meer centraal gesteld en wordt het accent verlegd van eenzijdige bescherming van natuur naar beleven, benutten en beschermen van natuur. Dat zijn de drie hoofdingrediënten voor een toekomstbestendige natuur. Hieronder worden ze toegelicht:

Daarom beleven

Groen doet ons goed, we komen erin tot rust en dankzij groen voelen we ons goed in onze leefomgeving. Het is een voorwaarde voor lichamelijke en geestelijke gezondheid en spelen in het groen is essentieel voor de ontwikkeling van kinderen. De natuur vergroot onze kwaliteit van leven en is een bron van welzijn en geluk. Door haar te beleven en van haar te genieten, voelen we meer urgentie om op onze eigen manier voor de natuur te zorgen. Daarmee is het belangrijk jongere generaties de waarde van onze Overijsselse natuur mee te geven en dat vormt de basis voor haar toekomstbestendigheid.

Daarom benutten

De natuur voorziet in onze basisbehoeften: schoon water uit de kraan dankzij natuurgebieden, koelte en zuivere lucht dankzij bomen, en bestuiving van onze gewassen dankzij insecten. Daarnaast levert ze ons grondstoffen, zoals hout. Wij willen dat de natuur haar goede werk voor ons kan blijven doen, door het 'natuurlijk kapitaal' van Overijssel duurzaam te beheren en benutten. Bijvoorbeeld door nu nog onbenutte kansen aan te grijpen om de natuur in te zetten als oplossing voor maatschappelijke uitdagingen, zoals waterveiligheid, het klimaat en de leefbaarheid in steden. Als we de natuur op waarde schatten en duurzaam benutten, zorgen we beter voor haar. Er zijn dan minder regels nodig, waardoor meer mogelijkheden en kansen ontstaan. Dit alles borgt en vergroot niet alleen ons profijt van de natuur, ook de natuur zelf profiteert hiervan.

Daarom beschermen

Om blijvend te genieten en profiteren van onze natuur, is het belangrijk dat ze veerkrachtig en gezond is. De hoeveelheid wilde plant- en diersoorten (biodiversiteit) is een graadmeter voor hoe het gaat met onze natuur. Hoe meer biodiversiteit, hoe veerkrachtiger en toekomstbestendiger de natuur is. Een toekomstbestendige natuur is niet alleen essentieel voor ons bestaan, maar kan ook tegen een stootje. Zo ontstaat er meer ruimte voor ontwikkelingen. Onderzoek toonde aan dat natuur met veel verschillende plant- en diersoorten betere diensten levert, zoals bestuiving, schoon water en frisse lucht. Daarom is het belangrijk de biodiversiteit van onze natuur te beschermen en versterken.

Gebruik van begrippen natuur/landschap/groene omgeving

Net als in de Afttrapnotitie wordt in dit document het begrip 'natuur' onze gehele groene omgeving bedoeld: van het groen om de hoek, het landschappelijk groen tot een beschermd natuurgebied. Op die plekken in het document waar het inhoudelijk relevant is, worden specifieke onderdelen uit die groene omgeving benoemd.

Natuur dichterbij mensen

2.1 Daarom natuur dichterbij mensen

Uit belevingsonderzoek blijkt dat Overijsselaars hun natuur en groene omgeving hoog waarderen. Mensen voelen zich prettig in een groene leefomgeving en komen erin tot rust. Uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat de natuur een bron is van welzijn, gezondheid en geluk. Echter, steeds meer mensen missen de natuur en zijn zich hier niet altijd bewust van. Hoe meer afstand tot de natuur, hoe minder je ervan geniet en er zorg voor draagt. Om deze vicieuze cirkel te doorbreken, helpt preken niet. Wat wel helpt is wanneer vanuit passie groenbeleving aansluit op de verschillende behoeften van iedereen. Zodat je met hoofd, hart en handen alle facetten van de Overijsselse natuur beleeft, je erbij betrokken en er het liefst medeverantwoordelijk voor voelt. Want wie de waarde van natuur voelt, zal er ook met zorg mee omgaan. Daarmee stellen wij onze groene leefomgeving veilig voor de toekomst.

2.2 Zo brengen we natuur dichterbij mensen

2.2.1 Overijsselaars weten en voelen: ik heb groen nodig

Om mensen zich meer bewust te laten zijn van de waarde van natuur voor hun welzijn (en zo natuurinclusief denken, werken en leven te bevorderen) is communicatie een belangrijk instrument.

Voorgestelde acties:

1. Via communicatie vergroten van bewustzijn van Overijsselse natuur in dagelijkse activiteiten

Mensen maken, meer dan ze beseffen, gebruik van het groen in hun omgeving. Door dit bewustzijn te vergroten, neemt de waardering toe en daarmee ook de zorg voor natuur. Hiervoor kunnen verschillende vormen van communicatie worden ingezet.

2. Kennis goed ontsluiten en toepasbaar maken

Onderzoeken hebben aangetoond dat natuur nodig is voor herstel, gezondheid en productiviteit van de mens. Die kennis is niet breed bekend. Door die kennis beter te ontsluiten en toepasbaar te maken, wordt het bewustzijn bij mensen vergroot.

3. Meer aandacht voor groenbeleving in het onderwijs

De verbinding met natuur begint bij kinderen. Hun docenten zijn hier tegenwoordig te weinig voor toegerust. In het Pabo-onderwijs heeft bijvoorbeeld groenbeleving nauwelijks een plek. Docenten hebben nauwelijks tijd om met kinderen de natuur in te gaan en ze daarover in de praktijk te leren. Het voorstel is om te onderzoeken of de aandacht voor groenbeleving in het Pabo-onderwijs en op scholen een prominentere plek kan krijgen en dat docenten de groene omgeving meer benutten voor thema's zoals pesten en sociale vaardigheden.

2.2.2 Meer gebruik en beleving van natuur

Overijssel is rijk aan bijzondere en diverse natuur: het grootse aaneengesloten laagveenmoeras van West-Europa, heide, veengebieden, heuvels, beekdalen, bossen, parken en uiterwaarden van rivieren. De inzet is om het gebruik en de beleving van die natuur te laten groeien. We gunnen het Overijsselaars om in dagelijkse verbinding te staan met de natuur en te ervaren dat natuur 'kicken' en leuk is: verwondering, opgaan in de natuur en bijzondere natuurervaringen. We hopen dat de natuur hierdoor steeds meer 'van' mensen wordt en dat zij zelf gaan zorgen voor de natuur.

Voorgestelde acties:

1. Waarderen en benutten van bestaande ambassadeurs van de Overijsselse natuur

Veel (horeca)ondernemers en vrijwilligers zijn uitgelezen ambassadeurs voor de waarde van natuur voor mensen. Zij zijn het 'visitekaartje' voor het promoten van onze groene omgeving. Die promotie zorgt voor meer gebruik en beleving. Wij denken dat meer (horeca)ondernemers en vrijwilligers dit ambassadeurschap nog beter kunnen vervullen wanneer ze goed worden toegerust.

2. Organiseren van intense natuurervaringen

De behoefte van de mens om te leven in en met de natuur is verankerd in ons reptielenbrein, het meest primaire deel van onze hersenen. Dit deel van het brein wordt actief bij intense belevingen. Door intense belevingen in de natuur worden we ons (weer) bewust van onze verbondenheid met natuur. Dat heeft invloed op hoe wij ons verhouden tot de natuur met hoofd, hart en handen. Het voorstel is om te verkennen hoe zoveel mogelijk mensen intense 'levensveranderende' ervaringen kunnen beleven, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van topattracties in de natuur.

2.2.3 Meer bruikbaar groen in en nabij steden en dorpen

Meer bruikbaar groen in en nabij steden en dorpen zorgt voor meer welzijn, beleving, interactie, eigenaarschap en wilde plant- en diersoorten (biodiversiteit). Er is in onze steden en dorpen al veel groen, maar veel daarvan is keurig aangeharkt. De vrije speelruimte voor kinderen in het groen is beperkt. Daarnaast is de actieradius van sommige bewoners klein. Daarom het idee om groen meer beleefbaar en toegankelijk te maken en beter te laten aansluiten op de behoeften van de directe leefomgeving. Door de natuur naar de mens te brengen in stad en dorp, zorgen we voor meer beleving in de natuur en uiteindelijk meer eigenaarschap en zorg voor de natuur. De klimaatverandering daagt ons uit om met behulp van groen, de stad leefbaar te houden. Met bijvoorbeeld maatregelen voor waterberging en hittestress. Vanuit deze opgave zijn er dus mooie kansen voor meer groen in en nabij stad en dorp.

Voorgestelde acties:

1. Samenwerking stimuleren tussen buurtinitiatieven/gemeenten/woningcorporaties/hoveniers

Er zijn al talloze groene initiatieven. Samenwerking maakt initiatieven die er al zijn beter zichtbaar, inspireert nieuwe projecten en stimuleert eigenaarschap. Een mogelijke vorm voor samenwerken is een groen-coöperatie.

2. Uitbouwen van Groene Lopers

De 'Groene Loper' is inmiddels een beproefd concept voor het verbinden van kleinere en grotere groene initiatieven in steden en dorpen. Door dit concept verder uit te bouwen tot een 'netwerk van netwerken' kan het op termijn zichzelf in stand houden.

3. De betekenis van groen als vanzelfsprekend onderdeel van beleidskeuzes

Groen behoort vaak tot het ruimtelijke domein. Het voorstel is dat gemeenten verkennen hoe de betekenis van groen als vanzelfsprekend, onderdeel kan worden van beleidskeuzes in andere beleidsdomeinen (bv. zorg, onderwijs). De agenda stadslandbouw is hier een goed voorbeeld van. Groene wethouders kunnen hier mogelijk samen in optrekken.

4. 'Probleemplekken' klimaatstress aanpakken met groen en blauw

Inzet is om groen een grote rol te geven bij de klimaatadaptatie van steden en dorpen.

5. Vergroenen van bestaande bedrijventerreinen

Het vergroenen van bestaande bedrijventerreinen draagt bij aan waardevermeerdering, ruimtelijke kwaliteit en de belevingswaarde. Goede voorbeelden zoals Hessenpoort inspireren daarbij. Door ondernemers te laten zien dat vergroening bijdraagt aan omzetverhoging en een positief imago, kan draagvlak gecreëerd worden.

Praktijkvoorbeeld

Hessenpoort Zwolle: economisch succesvol groen bedrijventerrein

Met de actie 'vergroenen van bestaande bedrijventerreinen' willen we stimuleren dat het onderstaande praktijkvoorbeeld van Hessenpoort opvolging krijgt.

De ondernemers op bedrijventerrein Hessenpoort in Zwolle werken sinds twee jaar samen met de vijf O's: ondernemers, overheid, onderzoek, onderwijs en omgeving aan de vergroening en verduurzaming van het bedrijventerrein. Ze baseren zich daarbij op de 7 indicatoren van het NL Greenlabel Gebiedslabel, waarmee het gebied en proces wordt beschouwd op 'ontwerp, aanleg en onderhoud', 'producten en materialen', 'energie en klimaat', 'bodem en water', 'biodiversiteit', 'relatie mens en omgeving' en tot slot 'borging'.

De motivatie van de ondernemers zelf en de soepele samenwerking tussen de diverse partijen (Provincie Overijssel, gemeente Zwolle, St. Avifauna, MBO-scholen, etc.) vormen een voorbeeld voor andere bedrijventerreinen in Overijssel. Hessenpoort laat zien dat natuur en economie onlosmakelijk verbonden zijn: economie bestaat niet zonder natuur dus moeten we die natuur koesteren! Daarnaast tonen onderzoeken aan dat het welzijn van medewerkers sterk wordt beïnvloed door natuur in de nabijheid. Ook voor klimaatbeheersing en biodiversiteit geldt dit. Kortom, alles profiteert aantoonbaar van deze 'samenwerking' tussen economie en natuur op Hessenpoort. Met gemotiveerde ondernemers, een enthousiaste en zichtbare kartrekker, korte lijnen en een welwillende gemeente, creëren nu ook andere bedrijventerreinen hun 'Hessenpoort' en plukken ze de vruchten van een soepele samenwerking tussen natuur en economie. Kijk voor meer informatie op www.ondernemersvereniginghessenpoort.nl.

2.2.4 Meer kinderen in aanraking met groen

Inwoners van Overijssel vinden het belangrijk dat hun kinderen meer mogelijkheden krijgen om thuis of op school zelfstandig te spelen in de natuur. Door hierin te voorzien, wordt de natuur dichterbij mensen gebracht en dat verhoogt de waardering.

Voorgestelde acties:

1. 'Alle' Overijsselse schoolpleinen groen in 2025

Omdat groen een belangrijke rol speelt bij de cognitieve, motorische en sociale ontwikkeling van kinderen, is het voorstel om in te zetten op vergroening van de schoolomgeving. Dit draagt ook bij aan biodiversiteit en sociale cohesie: door groene schoolpleinen samen in te richten met kinderen, ouders en de buurt. Zo wordt bevorderd dat de volwassenen van de toekomst zich verbonden voelen met natuur.

2. Stimuleren van meer speelnatuur

Het voorstel is om te bevorderen dat kinderen meer buiten spelen in het groen, bijvoorbeeld door bestaand groen meer 'speelbaarder' te maken. Een stap verder is bijvoorbeeld een speciale buitenroute ontwikkelen, waarop kinderen zelfstandig het groen in hun omgeving ontdekken of het ontwikkelen van DOE-parken.

3 Economie en natuur meer verbinden

3.1 Daarom economie en natuur meer verbinden

Het groene karakter van Overijssel is werkelijk uniek, het is waarom mensen hier prettig wonen, werken en recreëren. In beginsel zijn natuur en economie sterk verbonden, in de praktijk zijn beide vaak gescheiden werelden, waar spanning tussen zit. Door natuur en economie (weer beter) te verbinden, bevorderen we niet alleen de natuur, maar ook haar unieke ecosystemendiensten, zoals bestuiving van gewassen, schoon water, frisse lucht, grondstoffen, rust, ruimte, gezond regionaal voedsel, een aantrekkelijke leefomgeving en onze waterhuishouding. En dat bevordert weer onze economie. Burgers, bedrijven en overheden zetten al forse stappen. Dit hoofdstuk bevat voorstellen om daar verder mee te gaan en zo toe te groeien naar een natuurinclusieve economie en zo als goede rentmeesters om te gaan met ons natuurlijke kapitaal.

3.2 Zo verbinden we natuur en economie meer

3.2.1 Meer bewustzijn van en kennis over de economische waarde van natuur

Velen zijn zich onbewust van de diensten en producten die de natuur ons levert. En dat het niet vanzelfsprekend is dat de natuur dit blijft leveren op de lange termijn. Voor een blijvende economische ontwikkeling, is het belangrijk dat dit bewustzijn van en de kennis over de economische waarde van natuur toeneemt. Als mensen weten en voelen dat ze natuur nodig hebben voor de economie, gaan ze daarnaar handelen. Door kennis en bewustwording, zien mensen meer kansen en wordt het verbinden van natuur en economie ook steeds leuker. De voorgestelde acties richten zich daarom op het raken en inspireren van mensen om ze van daaruit in beweging te krijgen.

Voorgestelde acties:

1. Via ambassadeurs het bewustzijn over de economische waarde van natuur vergroten

In veel sectoren zijn al ondernemers actief met natuurinclusief ondernemen. Het voorstel is om onder hen, voor een aantal economische sectoren (bijvoorbeeld Agro & Food, logistiek, vrijetijdseconomie, maakindustrie, kennisindustrie, financiële sector, zorg) ambassadeurs te werven, die andere ondernemers in de sector inspireren om dit voorbeeld te volgen. Met als wenkend perspectief de kans op nieuwe verdienmodellen. Het koplopersnetwerk Natural Captains is hiervoor de eerste aanzet.

2. Provinciaal beeld ontwikkelen van de relatie economie en natuur

Ondernemers die natuurinclusief willen ondernemen, zijn geholpen met een goede kennisbasis over de diensten en producten die de natuur in Overijssel levert, op welke onderdelen dit natuurlijk kapitaal toeneemt of afneemt en hoe de vraag is naar deze diensten en producten. Dit is ook een hulpmiddel voor de ambassadeurs (actie 1) en voor een plan de campagne voor sectoren (actie 3).

3. Overijsselse sectoren uitdagen: plan de campagne maken

Op basis van een goede kennisbasis kunnen sectoren worden uitgedaagd een plan de campagne te maken om het natuurlijk kapitaal waar zij gebruik van maken maximaal te laten renderen en duurzaam te benutten. Zo'n plan kan gemaakt worden voor de hierboven genoemde economische sectoren, maar ook voor het MKB en bedrijventerreinen.

3.2.2 Natuurinclusieve economie: versterken van natuur via economische ontwikkelingen

Een aantrekkelijk landschap om in te wonen, werken en leven is een belangrijke vestigingsfactor voor inwoners en bedrijven. Dat wordt versterkt doordat werk steeds plaatsafhankelijker wordt. Een aantrekkelijk vestigingsklimaat vraagt om zorg voor de natuurlijke omgeving. De stip aan de horizon is dat elke economische ontwikkeling in Overijssel hieraan bijdraagt. Om dit te bevorderen kunnen bestaande instrumenten worden ingezet, zoals de kwaliteitsimpuls groene omgeving en natuurwetgeving. Onderstaande acties zijn voorstellen voor verrijking van het bestaand instrumentarium.

Voorgestelde acties:

1. Stip aan de horizon: economische ontwikkelingen dragen vrijwillig bij aan de natuur

De voorgestelde ambitie is om te stimuleren dat economische ontwikkelingen gepaard gaan met een vrijwillige bijdrage aan de natuur: op de locatie zelf, in de bedrijfsvoering, directe omgeving of op een andere locatie. Wanneer er voor de locatie een gebiedsvisie is, kan die bijdrage gericht worden op het grotere geheel, waardoor de zichtbaarheid toeneemt.

2. Vereenvoudiging natuurcompensatie

Daarnaast is het voorstel om te onderzoeken of 'habitatbanking' een werkbaar instrument voor natuurcompensatie kan worden. De essentie van habitatbanking is dat natuurcompensatie minder ad hoc plaatsvindt en gemakkelijk wordt voor bedrijven. Habitatbanking kan bijdragen aan robuuste condities voor natuur. Voordeel voor de ondernemer is dat hij zich kan concentreren op zijn bedrijfsactiviteiten en wordt 'ontzorgd'. Daarnaast kan worden verkend of een nieuwe afwegingsmethodiek kan worden ontwikkeld om invulling te geven aan bescherming van het natuurnetwerk: hier ligt een kans om meer ruimte te bieden aan initiatieven met een plus voor economie en natuur.

3. Tijdelijk beschikbare gronden inzetten voor de natuur en via beheer de natuur in 'randen' versterken

De wet biedt de mogelijkheid om op terreinen, die tijdelijk buiten gebruik zijn, natuur te laten ontwikkelen zonder dat dit leidt tot beperkingen voor toekomstige ontwikkelingen. De kansen om op die gronden tijdelijke natuur te ontwikkelen kunnen zowel overheden als private partijen nog beter benutten. Er is soms terughoudendheid om met tijdelijke natuur aan de slag te gaan om diverse redenen: het idee achter tijdelijke natuur is onvoldoende bekend en dat leidt tot onterechte zorgen over de juridische houdbaarheid. Daarnaast zijn er te weinig goede voorbeelden van tijdelijke natuur en er is onvoldoende beeld van geschikte plekken hiervoor. Door kennis en voorbeelden actief te delen, kunnen partijen uitgedaagd worden om tijdelijke natuur te benutten. Het voorstel is om eventuele belemmeringen voor de ontwikkeling van tijdelijke natuur zoveel mogelijk weg te nemen. Goede voorbeelden kunnen daarbij inspireren, zoals de tijdelijke natuur die is ontwikkeld op het Eeserwold in Steenwijk. Daarnaast kunnen overheden en andere partijen 'randen' (bermen, groenstroken, stroken langs waterlopen, etc.) natuurinclusiever beheren, bijvoorbeeld door het inzaaien met een bloem- en kruidenrijke zaaimengsel.

3.2.3 Bevorderen natuurinclusief ontwerpen, bouwen en werken-beheren

Door natuurinclusief te ontwerpen, bouwen en werken-beheren, ontstaat er meer draagvlak voor projecten en worden plannen 'rijker'. Dit vergroot de leefbaarheid voor mensen, planten en dieren. Een voordeel kan zijn dat vergunningsprocedures eenvoudiger worden. Mits natuurinclusief ontwerpen vroeg in de planfase wordt toegepast, is het doorgaans goedkoper dan natuurcompensatie. Er zijn al mooie voorbeelden, maar het is nog te weinig een gebruikelijke manier van denken en werken. Dit kan bevorderd worden door het bewustzijn van de voordelen van een natuurinclusieve aanpak te vergroten, bijvoorbeeld door meer samenwerking tussen de bouw- en natuurwereld en overheden aan de voorkant.

Voorgestelde acties:

1. Natuurinclusief werken stimuleren in de bouw/infra via onder meer natuurinclusief aanbesteden

In de bouw/infra zijn grote opgaven waarvoor kansen liggen voor een natuurinclusieve aanpak. Door de omvang en urgentie van de opgaven (zoals nieuwbouwlocaties, energietransitie, klimaatadaptatie) is er veel economische en ecologische winst te behalen door vanaf de tekentafel rekening te houden met natuur. Het voorstel is om opdrachtgevers en -nemers warm te maken voor deze aanpak.

3.2.4 Stimuleren natuur- en landschapsinclusieve landbouw

Een sector die sterk afhankelijk is van ons natuurlijk kapitaal is de landbouw.

De ontwikkeling naar meer natuurinclusieve landbouw - de positieve wederkerige relatie tussen landbouw en het natuurlijk kapitaal en productie in harmonie met de omgeving - is al enige tijd gaande. Bijvoorbeeld vanuit het provinciale uitvoeringsprogramma Agro & Food. Deze ontwikkeling kan nog verder versterkt worden. De transitie naar een duurzame landbouw hangt ook vooral samen met het consumentengedrag. De consument kan deze transitie versnellen als hij bijvoorbeeld zijn producten rechtstreeks afneemt (kortere keten) en ziet hij hoe het agrarische bedrijf zijn voedsel produceert en verwerkt. Zo krijgt hij meer gevoel en waardering voor het voedsel, het productieproces en het agrarische bedrijf. De ondernemer krijgt bovendien een hogere marge op zijn producten omdat in de productie- en leveringsketen schakels wegvallen.

Voorgestelde acties:

1. Beter benutten van het natuurlijk kapitaal

Bij de transitie naar natuurinclusieve landbouw is het duurzaam benutten van het natuurlijk kapitaal essentieel. Het zorgt voor een blijvend vruchtbare bodem, bestuiving, natuurlijke bestrijding, gezonde dieren, meer biodiversiteit, waterberging, –zuivering en koolstofvastlegging. Het duurzaam benutten wordt bevorderd, wanneer deze diensten van de natuur marktwaaarde krijgen ('Vruchtbare Kringloop Overijssel' is daarbij een eerste stap). Natuurinclusieve landbouw kan verder worden bevorderd door coalitievorming tussen landbouwbedrijven, waterschappen en waterleidingbedrijven en door het delen van goede voorbeelden.

2. Pilots Dairyland Stewardship Council (DSC) stimuleren

Om het natuurlijk kapitaal op en rond melkveehouderijbedrijven te versterken, biedt het project Dairyland Stewardship Council (DSC) veelbelovende kansen. In DSC wordt in een pilotgebied in Overijssel de haalbaarheid onderzocht van een nieuw systeem voor natuurinclusieve melkveehouderij. Net zoals FSC (hout) en MSC (vis) kan DSC een keurmerk worden voor natuurinclusieve melkveehouderij. Dit project richt zich niet alleen op koplopers, maar juist op een bredere groep melkveebedrijven. Waarschijnlijk zijn er wel (financiële) prikkels nodig. Het voorstel is om dit nader te onderzoeken.

3. Pilots 'natuur- en landschapsinclusief' produceren en consumeren stimuleren

Er lopen al pilots waarin consumenten worden gestimuleerd tot 'natuurbewust koopgedrag', waardoor boeren ondersteund worden bij natuurinclusief ondernemen. Voorbeelden zijn Linderveld aan de rand van Deventer en Stadslanden in Zwolle. Het in de etalage zetten van deze pilots kan navolging bevorderen. Naast deze consumentgerichte pilots, zijn er ook ketengerichte pilots in ontwikkeling. Bijvoorbeeld voor voedselbosbouw (eetbare natuur) en voor concepten waarbij een grotere groep ondernemers loskomt van het produceren voor de wereldmarkt (korte ketens). De innovatielabs in het uitvoeringsprogramma Agro & Food bevorderen synergie tussen de initiatieven. Mogelijk kan het grondbeleid van overheden en andere organisaties benut worden om dit soort pilots verder te stimuleren.

4. Bewustzijn vergroten bij producent en consument

Wanneer producenten en consumenten zich bewust zijn van de waarde die het natuurlijk kapitaal heeft voor zowel de agrarische bedrijfsvoering als voor de gezondheid en het welzijn, kunnen ze op basis daarvan keuzes maken. Het principe van 'de echte kostprijs' kan hieraan bijdragen. Wanneer de bijdrage die natuurinclusieve landbouw levert aan bijvoorbeeld biodiversiteit inzichtelijk wordt, kunnen ook hier consumenten keuzes maken. Een puntensysteem is wellicht een zinvol hulpmiddel voor agrariërs om zich te onderscheiden (zie voor een voorbeeld www.blief.info) en voor consumenten om een gerichte natuur- of landschapsinclusieve vraag te ontwikkelen. Het voorstel is om de bruikbaarheid van deze hulpmiddelen te onderzoeken.

5. Europees landbouwbeleid beïnvloeden

Naast de hierboven genoemde acties kan de transitie naar een natuur- en landschapsinclusieve landbouw worden gestimuleerd door vergroening van het Europese landbouwbeleid. Het voorstel is om hier een gezamenlijke lobby op in te zetten vanuit landbouworganisaties, natuurorganisaties en overheden. Voor het nieuwe GLB na 2020 kan worden ingezet op doelgerichte betalingen voor vergroening. Dat geeft ook de melkveehouderij een extra stimulans om beheer van landschapselementen, weidevogel- en randenbeheer in te passen in de bedrijfsvoering (mogelijk via DSC). Daarnaast kan via collectieven voor agrarische natuurbeheer worden verkend of binnen het huidige landbouwbeleid (GLB, POP3) ruimte is om meer te doen aan randenbeheer en aanleg- en onderhoud van landschapselementen.

6. Kennis vergroten bij agrariërs over mogelijkheden landschapsinclusieve bedrijfsvoering

Er zijn vaak meer mogelijkheden voor een landschapsinclusieve bedrijfsvoering dan agrariërs kennen. Door kennisuitwisseling kunnen agrariërs die hier aan willen bijdragen worden gesteund.

3.2.5 Economie-inclusieve natuur: benutten economische kansen

De natuur levert ons al vele diensten en grondstoffen maar er zijn nog onbenutte kansen, bijvoorbeeld in de voedselproductie, grond-, weg en waterbouw, vrijetijdseconomie en maakindustrie. Deze kunnen worden uitgewerkt (en vervolgens benut) in de hiervoor genoemde sectorplannen en in het programma circulaire economie. Daarnaast worden aanvullende acties voorgesteld.

Voorgestelde acties:

1. Branding van het unieke karakter van Overijssel voor de recreatiesector en natuur

Overijssel heeft een uniek karakter - afwisselende landschappen en natuurgebieden in combinatie met aantrekkelijke steden - dat nog kansen biedt voor onder meer de recreatieve sector. We hebben uitstekende recreatiebedrijven in Overijssel. Deze kwaliteiten kunnen - buiten Overijssel - nog veel bekender worden. Door betere promotie kan er ruimte ontstaan voor nieuwe recreatieve bedrijfsmodellen, die op hun beurt bijdragen aan het in stand houden van ons unieke natuurlijke kapitaal. Platform Gastvrij Overijssel is het voertuig waarmee de promotie van Overijssel (verder) wordt vormgegeven.

2. Grondstoffen uit de natuur beter benutten

Het voorstel is om te verkennen of er mogelijkheden zijn om grondstoffen (natuurlijke materialen die de basis vormen voor een product, energie of consumptie) beter te benutten. Bijvoorbeeld hout, maaisel van bermgras, vlas, water of zaagsel van snoeien (biomassa). Het duurzaam inzetten van deze grondstoffen via een kringloopbenadering, stimuleert wellicht de Overijsselse economie en bespaart mogelijk het gebruik van nieuwe grondstoffen. Twee uit te werken kansen zijn:

- Innovaties om grondstoffen uit de natuur hoogwaardiger te benutten. Een voorbeeld is restafval uit natuurbeheer, zoals maaisel en afgegraven veengrond bij Wieden Weerribben ten behoeve van creëren open water. Doordat oogst en transport nog onrendabel zijn, vindt er weinig tot geen hergebruik plaats. Door in te zetten op ketenontwikkeling is mogelijk een rendabele business case te ontwikkelen.
- Er liggen kansen om waterwinning en natuur optimaler te combineren, bijvoorbeeld in grondwaterbeschermingsgebieden en intrekgebieden (daar waar water de grond intrekt). Het voorstel is om vanuit bestaande afspraken (integrale overeenkomst drinkwater Overijssel) te verkennen welke mogelijkheden er zijn om drinkwaterwinning optimaal te combineren met natuur of extensieve landbouw in grondwaterbeschermingsgebieden.

3.2.6 Minder spanning tussen natuur en economie

Het combineren van benutten, beleven en beschermen van natuur is soms lastig en kan leiden tot spanning tussen natuur en economie. Het is zoeken naar een aanpak waardoor de spanning vermindert en waar zowel natuur als economie wel bij varen: natuurinclusieve economie en economie-inclusieve natuur. Begrip voor elkaars belangen is een belangrijke voorwaarde voor resultaten. Op korte termijn kan dit bevorderd worden door meer ruimte te maken voor (nieuwe) initiatieven met een duidelijke plus voor economie en natuur. Die ruimte kan de vorm hebben van kennis, ruimte in procedures en regelgeving en experimenteerruimte voor unieke oplossingen op locatie. Door hier ook in het (natuur- en economisch) onderwijs al aandacht aan te besteden, bevorderen we dit bij de leiders van de toekomst.

Voorgestelde acties:

1. Faciliteren van kennisnetwerken

Door kennisnetwerken rond praktijkvoorbeelden waarbij economie en natuur dicht bij elkaar zijn gebracht te faciliteren, worden initiatiefnemers geïnspireerd en door ervaringsdeskundigen wegwijs gemaakt. Een voorbeeld van zo'n netwerk is Gastvrij Overijssel. In sectoren waar dit soort netwerken nog niet bestaan, kunnen deze worden gebouwd (als actie in de eerder genoemde sectorplannen). Mogelijk zijn er ook productieve verbindingen tussen netwerken te leggen, want juist crossovers tussen sectoren creëren nieuwe oplossingen.

2. Ontwikkelen van experimenteerruimte

Sommige initiatieven voor ruimtelijke ontwikkelingen met een duidelijke plus voor natuur en economie, passen niet binnen bestaande regels en procedures. Voor deze gevallen is experimenteerruimte nodig. Het voorstel is om een werkwijze uit te werken waarbij te ondersteunen initiatieven worden geselecteerd en worden geholpen om realisatie mogelijk te maken.

3. Jongeren betrekken bij natuurlijke economie

Voor de lange termijn is het wenselijk dat het denken en handelen vanuit 'natuurlijke economie' voor jongeren normaal wordt en doorwerkt in hun werkende leven. Dit kan worden bevorderd door studenten van verschillende disciplines praktijkproblemen voor te leggen die bedrijven, innovatielabs, maatschappelijke organisaties en kennisnetwerken aanbrengen. Daarmee worden niet alleen de jongeren gevormd, maar kunnen ook initiatiefnemers worden geholpen met (creatieve) oplossingen.

Praktijkvoorbeeld

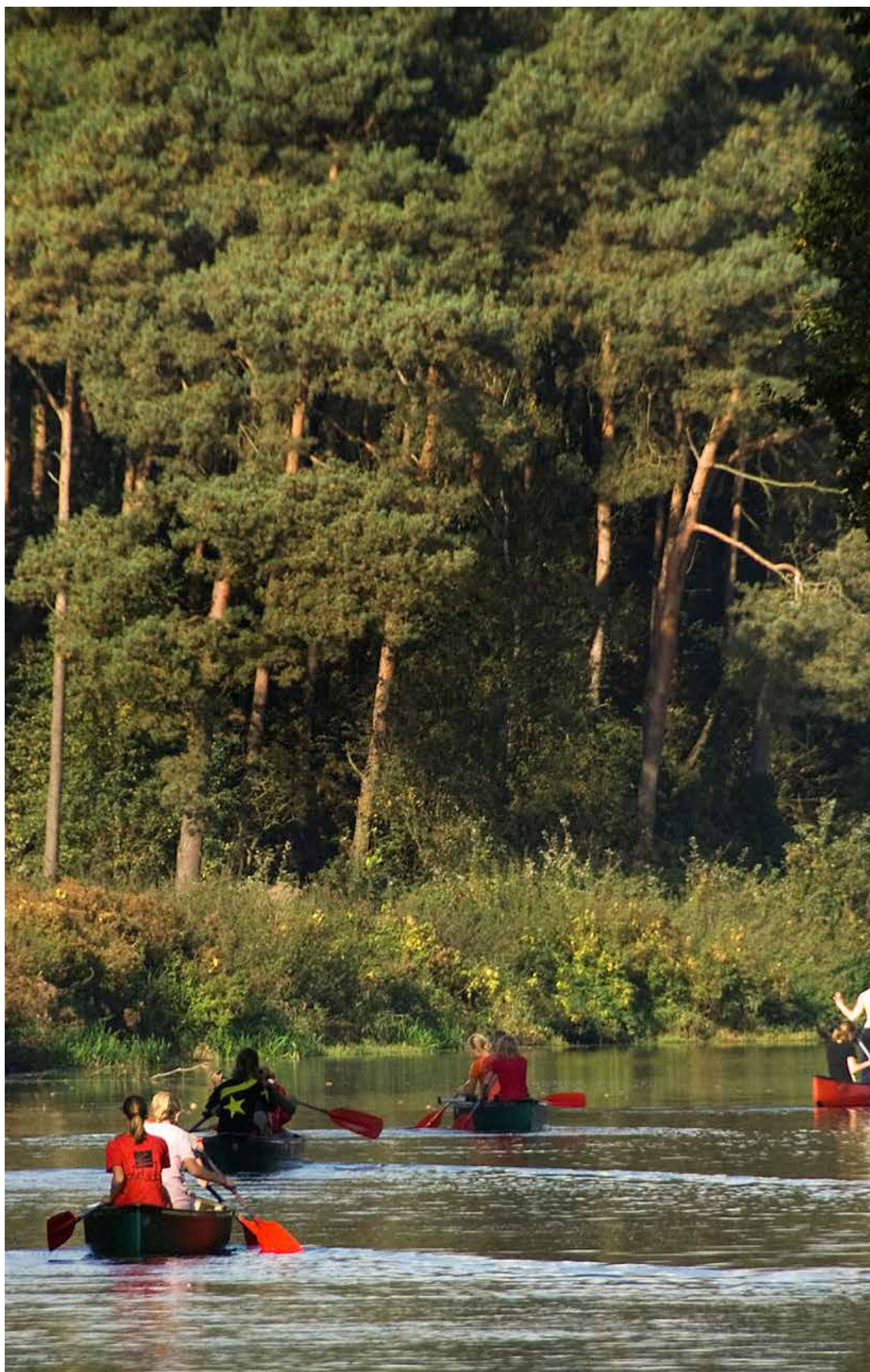
Natuurcamping de Lemeler Esch: een plus voor natuur en economie

Ondernemers met goede ideeën voor ontwikkelingen die een plus opleveren voor natuur en economie, zoals de ontwikkeling van natuurcamping de Lemeler Esch, lopen soms vast in regels. Het idee is om met de actie 'ontwikkelen van experimenteerruimte' dit soort initiatieven verder te brengen.

Sinds 35 jaar ligt natuurcamping de Lemeler Esch aan de voet van de Lemeler- en Archemerberg. Alles op deze camping draait om het verbinden van gasten met de prachtige natuur waarin de camping ligt. Om de natuurbeleving bij haar gasten te vergroten, maakt de camping de omringende heide meer zichtbaar, vergroot ze het heide areaal op de Archemerberg en ontwikkelt ze meer heide op het campingterrein. Voor optimale natuurbeleving wordt gestreefd naar heide in plaats van gras tussen de tenten, wordt er niet gemaaid en werkt de camping aan een energieneutrale hut op poten, midden in het heidegebied, waarin gasten kunnen logeren. Samen met Landschap Overijssel draagt de camping zorg voor goede uitvoering van haar plannen. De voordelen voor de natuur doen daarbij nooit onder voor de economische voordelen.

Kortom, een project waarin nauwe samenwerking en afstemming tussen ondernemer en natuurpartijen, leidt tot een grote plus voor natuur en economie. Kijk voor meer informatie op www.lemeleresch.nl.

Mens en landschap verbinden en afspraken maken over beheer

4.1 Daarom mens en landschap verbinden en afspraken maken over beheer

Landschap is van ons allemaal en de 'bodem' van ons bestaan, het is een levend (t)huis: voor mens, plant en dier. Mensen zijn trots op hun streek en de identiteit van het Overijsselse landschap. Overijssel heeft een ensemble van landschappen dat van grote (inter)nationale betekenis is. Landschap is alles wat je ziet en begint zodra je de deur uitstapt. Het is zowel een bron (voor voedsel, leven, inspiratie, water en lucht), als een economische factor: voor wonen, het vestigingsklimaat, de recreatie en het toerisme. Met het landschap in Overijssel hebben we goud in handen, daar mogen we trots op zijn.

Landschap ontwikkelt zich gestaag en voelt soms als vanzelfsprekend. Daardoor wordt de waarde van het landschap onvoldoende herkend en wordt er op ingeteerd, o.a. door het verdwijnen van kleine landschapselementen¹. Om te voorkomen dat het goud verbranst, is actie nodig. Als we niets doen, wordt het landschap steeds uniformer, wordt de belevingswaarde van het landschap anders en de biodiversiteit bedreigd. De urgentie om in actie te komen neemt toe door de ontwikkelingen die op het landschap afkomen.

Om de kwaliteit van het landschap te behouden - en mogelijk te vergroten - is aandacht en investering nodig. Dat levert rendement op, zowel materieel als immaterieel. Ons landschap is een belangrijke basis voor Overijsselse welvaart en welzijn in de toekomst. Want een mooi landschap biedt identiteit, rust, zingeving en brood op de plank. Investeren in de kwaliteit van landschap vraagt zorg en aandacht, ook op langere termijn, die ontstaat als mensen zich verbonden voelen met hun omgeving.

4.2 Zo verbinden we mens en landschap

4.2.1 De verbinding met landschap versterken

De verbinding van mensen met het landschap is minder vanzelfsprekend dan vroeger. Dit heeft gevolgen voor de kennis over en waardering voor het landschap: deze nemen af en daardoor ook de zorg voor het landschap. Verbinding komt onder meer tot stand via het dagelijks gebruik (bijvoorbeeld via sport en zorg) en via het herontdekken van het landschap door bijvoorbeeld (vrijwilligers)werk. Zo gaan mensen het landschap weer meer beleven: dat geeft plezier en verrijkt.

Voorgestelde acties:

1. Verbinding met landschap versterken via sport

Verschillende sporten in Overijssel zijn sterk verbonden met het buitenleven, een gezonde levensstijl en gemeenschapszin. Sport is al verbonden met het landschap: sporters maken er dagelijks gebruik van. Als sporters het belang van het landschap voor hun sport erkennen, gaan ze er bewuster mee om en dragen ze sneller een steentje bij. Dat is ook goed voor de sport: door een investering in het landschap blijft ook op de langere termijn een unieke sportbeleving in Overijssel mogelijk. Dat geldt vooral voor sporten die karakteristiek zijn voor Overijssel: de paardensport, schaatsen, lopen en fietsen. Bij deze sporten liggen kansen om de verbinding met landschap te versterken. Het voorstel is te verkennen hoe deze kansen kunnen worden verzilverd. Een goed voorbeeld is het vignet waarmee mountainbikers toegang krijgen tot routes op de Utrechtse Heuvelrug. Zij genieten van goed onderhouden routes en leveren daarvoor een bijdrage aan het beheer van het landschap.

¹ Zie publicatie 'De staat van ons landschap'.

2. Verbinding met landschap versterken via zorg

Zorg is nu al verbonden met het landschap. Zorginstellingen liggen fysiek in het Overijsselse landschap en er is een relatie tussen het landschap en gezondheid: bewegen en buiten zijn is goed voor mensen. Er liggen kansen om deze verbindingen uit te bouwen. Dat vraagt een nieuwe coalitie van overheden, zorginstellingen, landschapsorganisaties, kennisinstellingen en verzekeraars, die zich hiervoor inzet. Het voorstel is om zo'n coalitie op te bouwen, die vervolgens inzet op projecten, leernetwerken en het steunen van koplopers onder zorginstellingen en verzekeraars. Dat kan uiteindelijk leiden tot uitvoeringsprogramma's met als doel: landschap benutten om gezond te blijven en te worden.

3. Verbinding met landschap versterken via werk

Het initiatief 'baanbrekend landschap' is er op gericht om incidentele werkplekken in het landschap (beheer en onderhoud) een structureel karakter te geven, inclusief (structurele) begeleiding. Het voorstel is om een actieplan op te stellen om dit initiatief op te schalen en provinciebreed toe te passen.

4. Verbinding met landschap versterken via vrijwilligers

Vrijwilligers zijn belangrijk voor de zorg voor natuur en landschap. Er zijn drie verschillende categorieën: tellers (mensen die informatie over de natuur of het landschap verzamelen), vertellers (gastheren en -vrouwen, gidsen) en herstellende (mensen die natuur- en landschapsbeheer uitvoeren). Vrijwilligers werken gratis, maar hebben wel faciliteiten nodig om hun werk te doen. Provincie Overijssel ondersteunt vrijwilligers hierbij, maar vanaf 2019 zijn hiervoor (nog) geen middelen beschikbaar. Tegelijkertijd wordt het belang van vrijwilligers voor bijvoorbeeld landschapsbeheer groter. Het voorstel is om samen met betrokken partijen in beeld te brengen hoe vrijwilligers (ook vanaf 2019) gefaciliteerd kunnen worden in de uitvoering van hun werk.

Praktijkvoorbeeld

Vol plezier het houtwallenlandschap in Paasloo onderhouden

Met de actie 'verbinding via vrijwilligers' wordt de verbinding van mensen met het landschap gestimuleerd. De aanpak in Paasloo is een mooi voorbeeld van een initiatief dat hierdoor tot stand kan komen en dat brede betrokkenheid bij het landschap creëert.

Bijzondere dieren en planten kenmerken het unieke houtwallenlandschap van Paasloo, aan de rand van Nationaal Park Weerribben-Wieden (kop van Overijssel). De Stichting Natuurlijk Paasloo organiseert regelmatig natuurweekenden voor (groot)ouders(s) met kind(eren). Een programma waarin mensen op een leuke manier actief bijdragen aan het herstellen van houtwallen.

Onder begeleiding van lokale vrijwilligers kunnen ze één of twee dagdelen meehelpen met het herstel van dit prachtige landschap: exoten uit de houtwallen halen, landweer herstellen, wandelpaden en vogelkastjes winterklaar maken, insectenhoeven en broeihoeven voor ringslangen installeren. Een prachtig voorbeeldproject waarin structurele en tijdelijke vrijwilligers op een aantrekkelijke manier kennismaken met het landschap en tegelijkertijd bijdragen aan het beheer ervan. In gezamenlijkheid en op een leuke, laagdrempelige manier. Dit concept leent zich, na aanpassing op maat, bij uitstek voor meerdere natuurgebieden. Kijk ook op www.landschapoverijssel.nl/paasloo.

4.2.2 Provinciale ambitie voor landschap uitwerken op gebiedsniveau

Om ervoor te zorgen dat een brede groep mensen zorgdraagt voor het landschap is het van belang dat inwoners en deskundigen samen in beeld brengen wat de (beheer)opgave is om het landschap mooi te houden. De basis daarvoor is de provinciale ambitie in de omgevingsvisie: behoud en waar mogelijk herstel van de diversiteit van agrarische cultuurlandschappen in Overijssel (Ruimtelijke Kwaliteitsambitie 3). De betekenis van kleinschalige landschapselementen voor de kwaliteit van agrarische cultuurlandschappen is beschreven in de catalogus gebiedskenmerken. In het bestaande beleid wordt invulling gegeven aan deze ambitie door inpassing van nieuwe initiatieven (sturing op ruimtelijke kwaliteit) en bescherming. In dit document wordt een aanvullende inzet voor bescherming en beheer voorgesteld.

Voorgestelde acties:

1. Inwoners en deskundigen brengen samen opgaven in beeld

Het voorstel is dat deskundigen samen met inwoners de opgaven voor het plaatselijke landschap in beeld brengen. Daarvoor wordt een methode uitgewerkt, bijvoorbeeld een 'landschapsgesprek' of 'landschapscafé'. Samen werken zij uit wat de provinciale ambitie betekent op gebiedsniveau, bijvoorbeeld door in beeld te brengen wat waardevolle elementen zijn en welke zorg die vragen. De waarde van landschapselementen kent verschillende aspecten: beleving, historie, gebiedskenmerken, natuurwaarden. Daarbij kan ook worden ingespeeld op grote transities in het landschap (energie, Agro & Food, bewegen en gezondheid, zelforganisatie, grote natuuropgaven). De inzet is dat deze transities kwaliteit toevoegen aan het landschap. En dat transities versnellen door het vergroten van draagvlak (wederkerigheid). Dit gebeurt het liefst in een vroeg stadium, dus voordat de transitie in het landschap 'landt'. Door een ontwerpende benadering samen met alle betrokkenen, kunnen doelen worden gecombineerd. Dit biedt ook ruimte om na te denken over hoe de 'winst' van nieuwe ontwikkelingen kan worden verdeeld. Een vraag kan bijvoorbeeld zijn: 'hoe gaan we in dit landschap energie produceren en tegelijkertijd het landschap mooier maken?'

2. Opstellen landschapsbiografieën

Ter ondersteuning van de 'landschapsgesprekken' kan een landschapsbiografie worden opgesteld. Hierin beschrijven bewoners en professionals samen welke landschapselementen het verhaal van het landschap vertellen. Samen brengen ze het landschap tot leven: de geschiedenis, beleving, emotie. Dit verhaal voedt de verbinding van de inwoners met hun landschap. Het landschap wordt 'leesbaar'. Dit vergroot de motivatie van mensen voor het beheer en onderhoud van die elementen en een goede inpassing van nieuwe ontwikkelingen. Zo kunnen landschapsbiografieën een leidraad bieden voor beheer, ontwerp, en bescherming.

4.2.3 Afspraken over bescherming

De provinciale omgevingsverordening regelt dat gemeenten zorgen voor de bescherming van landschapselementen, zoals beschreven in de catalogus gebiedskenmerken. Dit doen zij in hun bestemmingsplannen en verordeningen voor de groene omgeving. De casco benadering in Noordoost Twente is daarvan een mooi voorbeeld. Daar wordt ruimte geboden voor economische ontwikkeling, waarbij landschapsstructuren worden gerespecteerd. Het voorstel is om te verkennen of dit voldoende is geregeld en of andere middelen nodig zijn om behoud van landschapselementen te borgen.

Voorgestelde acties:

1. Kennisuitwisseling om bescherming te borgen

Het voorstel is om met gemeenten in gesprek gaan en te verkennen of er behoefte is aan kennisuitwisseling over de bescherming van het landschap en of er aanvullende middelen nodig zijn om behoud van landschapselementen te borgen. Dat is een manier om te stimuleren dat gemeenten de bescherming voor kleine landschapselementen, waarvan de basis ligt in de provinciale omgevingsverordening, actief opnemen in gemeentelijke bestemmingsplannen en verordeningen.

4.2.4 Langjarige afspraken over ontwikkeling en beheer

Gedeeld eigenaarschap staat centraal bij de nieuwe aanpak voor beheer van het landschap. In de landschapsgesprekken wordt de basis gelegd voor een collectieve aanpak en zorg voor het landschap. Op basis daarvan kan worden bepaald welke aanpak nodig is om de specifieke gebiedskenmerken te versterken (via beheer, aanleg of herstel van landschapselementen). Op basis daarvan kunnen langjarige afspraken worden gemaakt om het beheer te borgen.

Voorgestelde acties:

1. Afspraken met collectieven van inwoners en/of agrariërs

Het voorstel is om vanuit een breed gedeeld gevoel van eigenaarschap afspraken te maken over beheer met collectieven: georganiseerde groepen inwoners of agrariërs (buurtinitiatieven, agrarische collectieven). En om daarbij te zoeken naar nieuwe vormen voor deze afspraken en in te spelen op nieuwe ontwikkelingen. Het basisprincipe, langjarige afspraken, staat centraal maar de vorm is flexibel. Afspraken hoeven niet altijd te gaan over financiering van beheer, maar kunnen ook gaan over de levering van diensten in ruil voor een tegenprestatie.

2. Opstellen gebiedsaanbod voor gesprek over overheidsfinanciering

Om tot afspraken te komen, inclusief afspraken over financiering, wordt op gebiedsniveau een 'bidbook' opgesteld. Hierin wordt uitgewerkt wat verschillende partijen bijdragen aan onderhoud van het landschap, uitgaande van gedeeld eigenaarschap. Dit gebiedsaanbod is de basis voor een gesprek over aanvullende financiering met waterschappen, gemeenten en provincie. Het voorstel is om hiervoor een aantal uitgangspunten af te spreken:

- Een prikkel inbouwen om werk te maken van private financiering: publieke middelen voor beheer komen beschikbaar, op het moment dat er in een gebied nieuwe (private) vormen van financiering zijn gevonden.
- Er zijn provinciaal beperkt middelen beschikbaar. De beschikbare middelen worden ingezet als prikkel om gebiedsfinanciering tot stand te brengen. Daarbij zou kunnen worden uitgegaan van een 'impuls' van 25% financiering van het totale bedrag. Voor elke € 75,- nieuwe financiering die vanuit een gebied in een landschapsfonds wordt gestort, voegt de provincie dan € 25,- toe, met een bepaald plafond per gebied/gemeente. Daarbij worden bestaande middelen in landschapsfondsen en andere publieke middelen niet meegerekend (met uitzondering van nieuwe bijdragen vanuit waterschappen en gemeenten).
- Het voorstel is om in 5 pilotgebieden ervaring op te doen met deze nieuwe vorm van afspraken over beheer en op basis van deze ervaringen deze werkwijze te evalueren.

4.2.5 Nieuwe vormen zoeken voor financiering

De langjarige afspraken voor beheer vragen om nieuwe vormen van financiering of een sluitende businesscase, zodat het beheer minder afhankelijk wordt van overheidsfinanciering.

Voorgestelde acties:

1. Taskforce verkent nieuwe vormen van financiering

Het voorstel is om met verschillende partijen een taskforce opdracht te geven om nieuwe vormen van financiering te verkennen en deze uit te werken in één of meer businesscases. Bijvoorbeeld door te onderzoeken of bij grote ontwikkelingen in een gebied afspraken over het beheer van het landschap kunnen worden toegevoegd bij uitvoering van de kwaliteitsimpuls groene omgeving. De bestaande landschapsfondsen blijven bestaan zodat aanvullende middelen in het fonds kunnen worden gestort en beschikbaar komen voor uitvoering.

4.2.6 Afspraken maken over monitoring

Via monitoring kan de kwaliteit van gebiedskenmerken van het agrarische cultuurlandschap gevolgd worden. Dat geeft input voor het bijstellen van afspraken over beheer.

Voorgestelde acties:

1. Inrichten van een provinciaal landschapsobservatorium

Landelijk is een methodiek uitgewerkt voor de monitoring van landschap: een landschapsobservatorium. Een landschapsobservatorium is een plek waar gegevens over het landschap en de ontwikkelingen ervan kunnen worden verzameld. De samenwerking met bewoners staat daarbij centraal, om ook zo het gevoel van betrokkenheid te vergroten. Eens per 5 jaar kan zo een beeld worden samengesteld over de kwaliteit van het landschap in Overijssel, op het niveau van de afzonderlijke gebiedskenmerken. Het gaat dan om kwalitatieve uitspraken op basis van een eenvoudige systematiek en heldere indicatoren (bijvoorbeeld feitelijke informatie over de aanwezigheid van elementen, waarderingscijfer, etc.).

4.2.7 Balans tussen lusten en lasten

Landschap voelt vaak 'eigen', maar veel mensen voelen zich geen 'eigenaar'. Dat veroorzaakt een disbalans tussen lusten en lasten. Er is een grote groep genietters maar de lasten drukken op de schouders van een kleine groep beheerders en eigenaren. Dat maakt het behoud en de ontwikkeling van het landschap kwetsbaar. Er is een betere balans nodig tussen lusten en lasten. De acties die hiervoor zijn genoemd leiden naar verwachting tot nieuwe vormen van financiering en tot bereidheid van een bredere groep mensen die eigenaren bij uitvoering van beheer willen ondersteunen. Dat laatste vraagt een vervolgactie om het aanbod van deze groep te koppelen aan de vraag van eigenaren.

Voorgestelde acties:

1. Koppelen nieuw aanbod voor ondersteuning beheer aan vraag van eigenaren

Het landschap is van iedereen, maar in eerste instantie van de juridische eigenaren van de grond. Door op verschillende manieren de verbinding tussen mens en landschap te stimuleren, gaan mensen naar verwachting meer gezamenlijk verantwoordelijkheid nemen voor het landschap. Om dit 'nieuwe aanbod' effectief in te zetten is enige regie nodig om vraag van eigenaren en aanbod van beheer bij elkaar te brengen. Het vraagt ook om bekendheid en vertrouwen bij landschapseigenaren. Als zij voldoende vertrouwen hebben, kunnen zij anderen bijvoorbeeld ruimte geven om landschapselementen op hun grond te beheren. Dit gaat soms om bestaande elementen en soms om het toevoegen van nieuwe elementen, om de kwaliteit van het landschap te behouden.

5 Robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

5.1 Daarom robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

De hoeveelheid wilde plant- en diersoorten (biodiversiteit) is een graadmeter voor hoe het gaat met de natuur. Hoe meer biodiversiteit, hoe veerkrachtiger de natuur is. Om blijvend te genieten en profiteren van natuur, ook voor volgende generaties, is het belangrijk dat ze veerkrachtig en gezond is. Daaruit volgt als stip op de horizon dat condities voor wilde plant- en diersoorten robuust zijn en bestand tegen ontwikkelingen. Onderzoek toonde aan dat natuur met veel verschillende plant- en diersoorten betere diensten levert, zoals bestuiving, schoon water en frisse lucht². Dat is een belangrijke reden om de biodiversiteit van de natuur te beschermen en te versterken. Het is niet mogelijk om precies af te bakenen welke soorten welke functie hebben. De diensten die de natuur levert zijn afhankelijk van de interactie tussen soorten en de werking van een natuurlijk systeem. Op basis van het 'nut voor de mens' is dus niet te bepalen welke planten- of diersoorten wel of geen bescherming vragen. Daarom is het de inzet om in het algemeen te streven naar diverse, rijke natuur in Overijssel. Daarbij is het effectief om in te zetten op het creëren van gunstige (milieu)condities voor diverse natuur en minder op de bescherming van specifieke planten- en diersoorten.

5.2 Zo creëren we robuuste en flexibele condities voor wilde plant- en diersoorten

5.2.1 Gerichte maatregelen om leefgebieden en populaties te versterken in balans met menselijk gebruik

Het huidige natuur- en waterbeleid heeft al een positief effect op planten en dieren in Overijssel. Daarmee worden de doelen van de Vogel- en Habitatrichtlijn en de Kaderrichtlijn Water al grotendeels gerealiseerd. Dit kan worden aangevuld met maatregelen voor die soorten en leefgebieden, waarin het huidige natuur- en waterbeleid niet voorziet. Het is het meest effectief om dit op gebiedsniveau en geclusterd uit te werken.

Voorgestelde acties:

1. Focus op soorten waarvoor het leefgebied in Overijssel cruciaal is

Het huidige natuurbeleid zorgt voor goede condities voor een groot deel van de Vogel- en Habitatrichtlijnsoorten. Het voorstel is om extra inspanningen vooral te richten op soorten waarvoor het Overijsselse leefgebied belangrijk is om te overleven en die niet automatische meeprofiteren van huidige maatregelen. Op basis van een eerste analyse van verschillende organisaties blijkt dat dit gaat om ongeveer 100 soorten. Het is van belang deze analyse periodiek te actualiseren (bijvoorbeeld eens per 2 jaar) op basis van ontwikkelingen.

2. Condities van leefgebieden op orde brengen: veel variatie

De natuur is dynamisch en zorgt zelf voor variatie in soorten, als er verscheidenheid is in condities. Soms verandert die variatie in soorten door omstandigheden die mensen niet direct kunnen beïnvloeden, zoals het klimaat. Dat is geen probleem, zolang de condities maar gevarieerd blijven. Als dat niet het geval is, maakt dat ecosystemen kwetsbaar en heeft dat nadelige gevolgen voor de diensten die de natuur levert. Door maatregelen te richten op gevarieerde condities, profiteren meerdere soorten tegelijk en worden middelen efficiënt ingezet.

² Bronnen:

1. themasites.pbl.nl

2. www.wur.nl

Voor de bij actie 1 genoemde soorten gaat het om condities die verbeterd kunnen worden door optimalisering van beheer en inrichting van natuurgebieden, door bijvoorbeeld inzet van kennis. Daarnaast zullen een aantal bedreigde soorten profiteren van vergroening van steden en dorpen, natuurinclusief bouwen, beheer van landschapselementen en natuurinclusieve landbouw. Verder is er maatwerk nodig voor bedreigde soorten die onvoldoende of niet snel genoeg profiteren van bovengenoemde maatregelen. Ook geldt een algemene wettelijke zorgplicht, die partijen samen onder de aandacht kunnen brengen, zodat deze meer in praktijk kan worden gebracht.

3. Populaties in balans brengen

Het voorstel is om te onderzoeken welke acties robuuste populaties zoveel mogelijk in balans brengen met menselijk gebruik. Het basisprincipe is hierbij steeds: voorkomen is beter dan genezen. Als populaties nog steeds achteruitgaan, ondanks de gebiedsmaatregelen, kan worden onderzocht welke aanvullende maatregelen zinvol zijn. Als er schade of overlast is, kunnen maatregelen worden ingezet zoals de bestaande maatregelen beheer en schadebestrijding.

5.2.2 Verbeteren van leefomstandigheden soorten door kennisdeling

Er is een breed gedeelde behoefte om beslissingen over de natuur in Overijssel te baseren op de best beschikbare kennis over de toestand ervan. Verschillende organisaties en mensen verzetten veel werk om soorten te monitoren en hebben veel kennis in huis. Het is van belang om deze kennis en ervaring op het juiste moment, op de juiste plek in te zetten en goed ontsluiten. Zo kan een bredere groep mensen, vanuit verschillende specialismen, deze kennis gebruiken en daarmee een bijdrage leveren aan de bescherming van soorten. Als mensen meer weten over soorten houden ze er ook meer rekening mee.

Voorgestelde acties:

1. Kennis over soorten ontsluiten en toepassen

Het voorstel is om de kennis van beleidsmakers, wetenschappers, vrijwilligers en beheerders te bundelen en op de juiste manier te ontsluiten. Door goede (ontsluiting van) data en kennis, kunnen effectieve en efficiënte maatregelen worden genomen, bijvoorbeeld voor de inrichting en het beheer van natuurgebieden.

5.2.3 Overijsselse soorten geven gezicht aan de natuur

Om de beleving meer te benadrukken is het goed om de samenleving te betrekken bij de soorten die Overijssel rijk is. Door mensen erover te leren op een leuke, laagdrempelige manier. En door met Overijsselse soorten 'gezicht te geven aan de natuur'. Door de lokale natuur een gezicht te geven via 'icoonsoorten', maken Overijsselaars gemakkelijker kennis met de soorten uit hun leefomgeving. Het creëert verbinding, oog voor de directe leefomgeving en lokale betrokkenheid. Het is een opstap om mensen nieuwsgierig te maken naar de Overijsselse natuur.

Voorgestelde acties:

1. Icoonsoorten van Overijssel benoemen

Het voorstel is om icoonsoorten te benoemen, die als mascotte van het natuurbeleid fungeren. Want we mogen best trotser zijn op onze aansprekende Overijsselse soorten, zoals de grote vuurvinder, otter, boomkikker of kievitsbloem. Verhalen vertellen rondom icoonsoorten en partijen daarbij betrekken, wakkert het enthousiasme aan van diverse doelgroepen. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld icoonsoorten inzetten als mascotte, zoals Lelystad dat doet met de zee-arend. Als regio's of gemeenten zo'n icoonsoort adopteren, kunnen ze dat toepassen in bijvoorbeeld educatieprogramma's. Icoonsoorten kunnen ook worden gekozen via bijvoorbeeld een prijsvraag voor kinderen.

2. Communiceren over soorten

Met behulp van verhalen en beelden over icoonsoorten, ontstaat binnen de samenleving eerder begrip voor maatregelen (zoals het realiseren van robuuste leefgebieden). Het voorstel is dan ook om meer in te zetten op communicatie over soorten.

5.2.4 Proactief ruimtelijke ontwikkelingen en natuur combineren

Door een proactieve aanpak kunnen kansen worden benut om de bescherming van planten en dieren beter samen te laten gaan met ruimtelijke economische ontwikkelingen. Dat is goed voor de natuur en voor de economie: kansen voor het verbeteren van condities voor plant- en diersoorten worden beter benut en projecten worden minder gehinderd door regelgeving.

Voorgestelde acties:

1. Stimuleren soortenmanagementplannen bij gebiedsontwikkelingen

Soortenmanagementplannen maken een natuurinclusieve aanpak voor een gebied heel concreet en zorgen ervoor dat ruimtelijke economische ontwikkelingen en biodiversiteitsdoelen goed samengaan. Daarom is het voorstel om het gebruik van deze plannen bij gebiedsontwikkelingen in Overijssel te stimuleren.

Colofon

Dit 'Koersdocument natuur voor elkaar' is de opbrengst van de Groene Tafels (2016) met ongeveer 300 deelnemers en de werkateliers (2017) met ongeveer 60 deelnemers. Kijk voor meer informatie over 'natuur voor elkaar' op www.overijssel.nl/natuurvoorelkaar.

Heeft u vragen, wilt u meer informatie of een bijdrage leveren? Neem dan contact op met de provincie Overijssel, het secretariaat van de Eenheid Natuur en Milieu:

Mail: SecretariaatNM@overijssel.nl

Telefoon: 038 499 85 00

Fotografie

Femke Teussink

Clifton Buitink

Nico Kloek

Henrica de Jood

Buiten-beeld

